

1-7 iyun 2023-cü il

AZƏRBAYCANDA TURİZM SƏNAYESİ: MÜASİR VƏZİYYƏTİ, PROBLEMLƏRİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

(*əvvəli ötən sayımızda*) Füsunkar təbiəti ilə seçilən Azərbaycanımızı ziyarət edənlərin çoxalmasına kommunikasiya əlaqələrinin qurulması, yolların çəkilməsi, nəqliyyat əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi və digər infrastruktur obyektlərinin daha da müasirləşdirilməsi məsələləri böyük təsir göstərir. Qeyd edək ki, ölkə ərazisində ümumi istifadədə olan dəmir və avtomobil yollarının uzunluğu 2022-ci ildə müvafiq olaraq 2139 və 78307 (bərk örtüklü 52522) km-ə çatmışdır. Respublika ərazisinə turist kimi gələnlərin və ölkədən gedənlərin əlverişli hərəkət marşrutlarını seçməsi, daxildəki turizm tur paketlərinin reallaşdırılması məqsədilə yolların çəkilməsi, istismarı çətin, yaxud mümkün olmayan nəqliyyat vasitələrinin hərəkət istiqamətlərinin yenidən bərpası və onlara müvafiq olan xidmətlərin göstərilməsi üzrə turizm obyektlərinin tikilməsi önəmlidir. Müxtəlif nəqliyyat növləri ilə ölkəmizə gələn və gedənlərin sayını müqayisə etmiş olsaq, burada avtomobil və hava nəqliyyatından daha çox istifadə edildiğini görürük.

İqtisadiyyatın turizm sektorunun inkişafına səbəb olan mühüm amillərdən biri də Azərbaycan Respublikasının tolerant, çoxmillətli və çoxkonfessiyalı ölkə kimi dünyada tanınmasıdır. Ölkəmizə gələn turistlər tarixən fərqli xalqların bu ərazilərdə əmin-amanlıq şəraitində yaşadıklarının və dinlər arasında dostluğun, hörmətin mövcud olmasının şahidi olurlar. Azərbaycanda xristian icması azərbaycanlılarla birgə yaşamaqla dövlətimizin və tariximizin formalaşmasında yaxından iştirak etmişlər. Müsəlman və xristian icmaları ilə birgə yaşayan 30 minlik yəhudi icması torelantlığın yeni bir mərhələsini yaşayır. *Ölkəmizdə tolerantlıq və çoxmillətlik ənənələrinin zənginliyi qədim tarixə malikdir. E.ə. 586-cı ildə II Novuxodonosurun (Babil hökmdarı) Yerusəlimi zəbt etməsindən İudəya çarlığından qaçmış yəhudilər torpağımıza sığınmışlar. Eramızın 1-ci yüzilliyində Azərbaycana xristianlıq gəlmiş və burada Alban aftokefal kilsəsi yaradılmışdır. İslamın ölkəmizə gəlişi müsəlman torelantlığının əsasını qoydu. Tarixən VII-VIII əsrlərdən müsəlmanlar müxtəlif dinə sitayiş edənlərə ehtiramla yanaşmışlar.* Bunun isə əsasını Qurani-Kərimdə deyilən: “Dinə məcburiyyət yoxdur” kəlamları

təşkil edir. Dövlətimizin həyata keçirdiyi siyasət də multikulturalizmin qorunmasına yönəlmişdir. Hazırda əhalinin tərkibində 96% müsəlman (65% şiə və 35% sünni məzhəbli) və 4% xristianlar, yəhudilər və digər dinlərə mənsub olanlar bərabər hüquqlara malik olmaqla bir ailə kimi birgə yaşayırlar. Ölkəmizdəki dözümlülük ənənələri dünyanın müxtəlif yerlərindən turistlərin daha çox gəlməsi baxımından diqqəti cəlb edir ki, bu da dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsinə, eləcə də milli maraqlarımıza tamamilə uyğundur (cədvəl 4).

Azərbaycana gələn və gedənlərin nəqliyyat vasitələrindən istifadə göstəriciləri (min nəfər)							
№	Ölkələr	2005	2010	2015	2019	2020	2021
1	AR gələn əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayanlar	1282,1	1962,9	2006,2	3170,4	795,7	971,8
	O cümlədən, nəqliyyat növləri üzrə: avtomobil	792,4	720,4	660	1268,2	505	385
	Dəmir yolu	203,9	312,1	230,7	408,9	14,9	1,1
	Hava nəqliyyatı	275,7	645,8	968,9	1285,2	5,	380,2
	Su nəqliyyatı	10,1	14,1	32,1	24,5	19,7	17,1
2	Digər	-	270,5	114,5	183,6	36,7	7,8
	Xaricə gedən vətəndaşlarımız	1829,8	3175,6	4095,8	5567,7	1164,6	974,5
	O cümlədən, nəqliyyat növləri üzrə: avtomobil	1130,8	949,5	2610,8	3636,9	738,3	261,2
	Dəmir yolu	303,4	543,1	352,2	588,1	21,8	1,3
	Hava nəqliyyatı	381	1155,9	843,3	930	277,5	670,1
Su nəqliyyatı	14,6	34,9	53,2	39,9	34,6	31,8	
	Digər	-	492,2	236,3	372,8	92,4	10,1

Qloballaşan dünyada xarici iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi istiqamətində turizmin inkişafında dinamiklik artmaqdadır. Bitməkdə olan pandemiya dövrü ölkələr arasında qoyulan məhdudiyətlərin aradan qaldırılmasına və turizm sənayesinin inkişafında yeni mərhələyə səbəb olmuşdur. Ekoloji, sağlam, kənd, qış, mədən, dağ, işgüzar, idman, sahil və su, məcarə, qastronomiya kimi turizm növlərinin bölgələrdə inkişaf etdirilməsi, turizm sənayesinin inkişafına milli və xarici sərmayədarların cəlb olunması istiqamətində dövlətimiz davamlı tədbirlər görməkdədir. Ölkəmizə turist axınının artırılmasında qoyulan investisiyaların rolu olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir. Maliyyə resurslarından səmərəli istifadə edilməsi yeni turizm obyektlərinin yaradılmasına, bu sənaye sahəsində göstərilən xidmətlərin beynəlxalq standartlara uyğunluğunun təmin olunmasına, milli turizmin rəqabət

qabiliyyətinin yüksəldilməsinə və genişləndirilməsinə və s. əlverişli şərait yaradır. Azərbaycan Respublikasının 2023-cü ilin təsdiqlənən büdcəsinə əsasən cari ildə Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinə 5008,291 və Dövlət Turizm Agentliyinə 1208,4 min manat vəsaitin ayrılması turizm sənayesinin inkişaf etdirilməsində xərclərin səmərəliliyini təmin edəcəkdir. Turizm sferasının inkişaf etdirilməsində, xüsusilə gerçəkləşdirilən layihələrə yatırımların edilməsində və inno-

oqaqlarının mövcudluğu və milli təhlükəsizliyimizin qorunması amilləri ilə əlaqədardır. Dünyanın müxtəlif yerlərindən gələn turistləri Bakı şəhərindəki tarixi abidələr, Nuhun qəbri, Quba regionundakı qədim Xınalıq kəndi, Şəkinin Xan Sarayı, Qəbələ və Talış dağlarının füsunkar mənzərəsi və s. daima cəlb edəcəkdir. Hazırda sayı 24-ə çatan və dövlət tərəfindən mühafizəsi təmin edilən Çıraqqala, Lahıc, Nardaran, Qobustan, Keşikçidağ və s. dövlət tarixi-mədəniyyət qoruqlarına gələn turistlərin sayı çoxalmaqdadır. Bu qoruqlarda

məqsədlə əkin işlərinə başlanılmışdır. Azərbaycan Respublikasının 14 iqtisadi rayonundan olan Qarabağda və Şərqi Zəngəzurd, xüsusilə Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl və Zəngilan bölgəsində terraslar və meşə-parklarının salınması nəzərdə tutulub. Türkiyə Cümhuriyyətinin dəstəyilə Cəbrayıl “Dostluq meşəsi”, “Ağıllı Tinlik Təsərrüfatı” və “Azərbaycan-Türkiyə Beynəlxalq Meşəçilik Təlim Mərkəzi” yaradılmağa başlanılıb. Şərqi Zəngəzurd bir ildə 2 milyon ağacın yetişdirilməsi və Qarabağda da meşələrin bərpa olunması tədbirləri burada turizmin inkişafına əlverişli şərait yaradacaqdır. İqtisadçı-alim, akademik Z.Ə.Səmədzadənin fikirlərinə görə, “fauna növlərinin reintroduksiyası üçün heyvan növləri müəyyənləşdiriləcək, onların adaptasiya prosesi üçün hazırlıq işləri görülməkdir. Adaptasiya dövrü keçmiş heyvanlar seçilmiş ərazilərə buraxılacaqdır. Ötən dövrdə bölgədə xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin fəaliyyətinin, buradakı bioloji müxtəlifliyin və təbiət abidələrinin bərpası istiqamətində müxtəlif tədbirlər görülüb. İDEA İctimai Birliyi və Ümumdünya Vəhşi Təbiəti Mühafizə Fondu ilə birgə bəzi heyvan növlərinin, ilkin mərhələdə ceyran və bezoar keçisinin öz tarixi areallarına reintroduksiyası layihələrinə başlanılıb. Ötən ildə artıq Cəbrayıl 33 baş ceyran buraxılıb”.

Qarabağ iqtisadi rayonunda olan təbiəti bioloji ehtiyatlar, onun meşə fondunun, eləcə də flora və faunasının bərpa edilməsi, istirahətlə yanaşı, müalicə üçün faydalı olan Turşsu və Şirvan kimi mineral bulaqların mövcud olması turizm sənayesinin inkişaf etdirilməsinə zəmin yaradır. Adı çəkilən ərazilərdə meşələrin bərpa edilməsi və artırılması məqsədlə 1150 ha ərazidə meşə əkin işlərinin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur.

İşğaldan azad edilən ərazilərimizdə sənaye əhəmiyyətli faydalı yataqlarla yanaşı, 16 yeraltı şirin və 11 mineral su yataqları mövcuddur. Zəngin təbiəti ehtiyatlara, arxeoloji və memarlıq abidələrinə malik olan Qarabağ ərazisi nadir bitki örtüyü ilə də turistləri cəlb edə bilər. Ekoloji terrora məruz qalan Qarabağda Araz çayının sol sahilində (Kiçik Qafqazın cənub-şərqində) yerləşən və sahəsi 707 km² olan Zəngilan rayonu milli turizmin inkişaf etdirilməsinə görə əlverişli imkanlara ma-

likdir. *Əsası 636-cı ildə qoyulan bu bölgənin (rayonda 1 şəhər, 5 qəsəbə və 79 kənd olmuşdur) 107 hektar (ha) sahəsində yerləşən Bəsitçay Dövlət Qoruğu və 2,2 min ha sahəsi olan Arazboyu yasaqlığı turistlərin marağına səbəb ola bilər. Bu rayonda olan 4 təbiət abidəsi, eləcə də 10 min ha xüsusi mühafizə edilən Araz palıd meşəsi və 12.864 ha əhatə edən dövlət meşə fondu ərazidə dövrən edən havanın daha təmiz və onun oksigenlə zəngin olduğunu göstərir.* Zəngilanda olan 1200-dək təbiəti bulaqlar, eləcə də tərkibinə görə Yesentuki-4 suyunu uyğun olan 4 mənbədən ibarət mineral bulaqlar, Turşsu mineral bulaqları ölkəmizə gələn turistlərin artmasına səbəb ola bilər. Əsrarəngiz təbiətə və zəngin mineral sulara malik olan Zəngilan bölgəsində çoxsaylı müalicəvi sanatoriyalar tikilə bilər ki, bu da birbaşa olaraq turist axınını gücləndirən amillərdən biridir. Milli turizmin inkişafına təkan verən tarixi abidələrin, xristian və islam dini ilə əlaqədar çoxsaylı ziyarət yerlərinin Zəngilan ərazisində yerləşməsi turizm sənayesinin inkişafında özünəməxsus rol oynamaqla gələcəkdə dövlət büdcəsinə daha çox dividendlər qazandıracaqdır. Zəngilan rayonunda dağlıq ərazilərin olması burada dağ-idman turizminin inkişaf etdirilməsinə əlverişli şərait yaradır. Sovetlər dövründə (1974) Bəsitçay milli parkında bəzilərinin yaşı 1200-1500 ili keçən ağacları malik olan Milli Park turistləri daha da cəlb edə bilər. Bütün bunlar Zəngilan bölgəsinin böyük bir turizm potensialına malik olduğunu bir daha təsdiqləyir. Azərbaycanın bu dilbər güşəsində 8 tarixi-dini abidə, 20 ziyarət-gə, 18 tarixi-memarlıq abidəsinin olmasına baxmayaraq, işğal zamanı həmin abidələr məhv edilib. Erməni vandalları Zəngilanda 70 kitabxanayı, 3 muzeyi, 4 musiqi məktəbini, 2 kinoteatrı və parkı yerlə yeksan ediblər. Hazırda bu rayonda abidələrin bərpası işlərinə başlanılıb və məscidlər-ziyərətgahlar yenilənir. Yaxın gələcəkdə Zəngilan turizm bölgəsi kimi tanınacaq və həm milli iqtisadiyyatımızın, həm də turizmin inkişafında yeni töhfələr verəcəkdir.

(*davamı gələn sayımızda*)

Əmirov İmran, Sumqayıt Dövlət Universiteti, Biznesin təşkili və menecment kafedrası, baş müəllim